

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΕ΄ ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
7^Η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Εκπαιδευτική περιήγηση στα μνημεία της Λάρισας

1. Α΄ αρχαίο θέατρο Λάρισας

Το Α΄ αρχαίο θέατρο Λάρισας κατασκευάστηκε στις νότιες παρυφές του λόφου «Φρούριο» στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ., πιθανόν στη θέση κάποιας παλαιότερης θεατρικής κατασκευής. Συνέχισε να χρησιμοποιείται έως και το τέλος του 3^{ου} αι. Στα ρωμαϊκά χρόνια, μάλλον επί αυτοκράτορα Τιβερίου, μετατράπηκε σε αρένα, όπου εκτός των άλλων διεξάγονταν μονομαχίες και θηριομαχίες. Το μεγαλύτερο μέρος του είναι από λευκό μάρμαρο προερχόμενο από τα λατομεία Καστριού Αγιάς. Από το κοίλο σώζεται σήμερα το κυρίως ή κάτω θέατρο, το διάζωμα και μικρό τμήμα του επιθέατρου. Επίσης, σε πολύ καλή κατάσταση διατηρούνται οι δύο πάροδοι. Η ορχήστρα περιτρέχεται από αποχετευτικό αγωγό. Η σκηνή, χτισμένη από πωρολιθικούς κυβόλιθους και μαρμάρινη επένδυση, διαθέτει τέσσερα δωμάτια με τρεις διαδρόμους ανάμεσά τους καθώς και προσκήνιο. Πιθανότατα ήταν διώροφη και σήμερα σώζεται μόνο το ισόγειο.

2. Ρωμαϊκή δεξαμενή

Νοτιοδυτικά του λόφου της ακρόπολης σε μικρή απόσταση από το θέατρο βρίσκεται η κεντρική υδατοδεξαμενή της Λάρισας (οδός Μανωλάκη 6-9). Πρόκειται για δεξαμενή, διαστάσεων 33Χ20 μ. και χωρητικότητας 2.350 κ.μ., περίπου. Αποτελείται από τρεις τουλάχιστον χώρους που επικοινωνούν μεταξύ τους μέσω στενών τοξωτών ανοιγμάτων. Οι χώροι, το μέγιστο ύψος των οποίων υπολογίζεται ότι έφτανε τα 6 μ., καλύπτονταν με ημικυλινδρικές καμάρες. Στην πρόσοψη της δεξαμενής διαμορφώνεται πολυτελές κρηναίο οικοδόμημα, στον τύπο του νυμφαίου, με ορθογώνιες και ημικυκλικές κόγχες για την τοποθέτηση αγαλμάτων σχετικών με τα νερά και τη φύση. Η πρόσοψη και το κρηναίο έφεραν επένδυση από μαρμάρινες πλάκες που αποκολλήθηκαν επιμελώς μετά την εγκατάλειψη της δεξαμενής. Κατασκευάστηκε πριν από τα τέλη του 3^{ου} μ.Χ. αι., πιθανόν επί Διοκλητιανού (285-305) ή και νωρίτερα και ήταν σε λειτουργία κατά τη διάρκεια του 4^{ου} και 5^{ου} αι. Η θέση της δεξαμενής στη βορειοδυτική πλευρά της πόλης καθιστά πολύ πιθανό το ενδεχόμενο η υδροληψία να γινόταν από πηγές στα υψώματα δυτικά ή βορειοδυτικά

της Λάρισας. Το νερό που συγκεντρωνόταν στην κεντρική δεξαμενή διοχετευόταν μέσω φρεατίων και αγωγών στις ανοιχτές δεξαμενές και τις κρήνες, στα δημόσια λουτρά και τις ιδιωτικές οικίες.

3. Ιουστινιάνειο τείχος

Η βυζαντινή οχύρωση περιέκλειε το λόφο του Φρουρίου και μικρή έκταση στα νότια μέχρι και τη σημερινή κεντρική πλατεία, την περιοχή δηλαδή του σημερινού κέντρου, όπου ήδη από την αρχαιότητα συγκεντρώνονταν τα μεγάλα δημόσια, κοσμικά και θρησκευτικά, κτίρια. Η οχύρωση αυτή θα μπορούσε να αποδοθεί στον Ιουστινιανό, ο οποίος σύμφωνα με τον ιστορικό Προκόπιο έκτισε νέα τείχη για να προστατέψει την σχεδόν ατείχιστη πόλη [*«... Λάρισσαν και Καισάρειαν, πεπονηκότων σφίσιν υπεράγαν των ερυμάτων, σχεδόν τι ατειχίστους είναι ζυνέβαινε. βασιλεύς δε Ιουστινιανός άμφω τείχη ισχυρότατα ποιησάμενος ...»*]. Πρόκειται για ισχυρή οχύρωση, από τείχος (πάχ. 2,20-2,40μ.) και προτείχισμα (πάχ. 1μ.), ενισχυμένα με πύργους. Μεταξύ του τείχους και του προτειχίσματος παρεμβάλλεται τάφος, πλάτους 15μ. Το μεγαλύτερο τμήμα της οχύρωσης, μήκους 30μ., αποκαλύφθηκε στην πλατεία Αγαμ. Μπλάνα, ένα μικρότερο με δύο πύργους στην Κεντρική Πλατεία (σημ. κατάστημα Κωτσόβολος), τμήμα τείχους και πύργος στην οδό Λαπιθών και μεγάλο τμήμα μόνο από το προτείχισμα στη συμβολή των οδών Δήμητρας και Νίκης.

4. Ρωμαϊκός δρόμος και οικίες

Στη συμβολή των οδών Δήμητρας και Νίκης, αποκαλύφθηκαν αρχαιότητες που συνιστούν τμήμα μιας γειτονιάς από τις ανατολικές συνοικίες της Λάρισας, στις υπώρειες του λόφου της ακρόπολης. Πρόκειται για τμήμα ρωμαϊκού δρόμου και στοάς, πιθανόν τμήμα *cardo* (κάθετου οδικού άξονα) του ρωμαϊκού πολεοδομικού ιστού, παράλληλου προς τον άξονα που σχηματίζουν οι σημερινές οδοί Δήμητρας, Ερμού και Ρούσβελτ. Στα μέσα του 5^{ου} αι. στο χώρο της στοάς κτίζονται οικίες, ενώ ο δρόμος εξακολουθεί να είναι σε χρήση. Στα μέσα του 6^{ου} αι. οι οικίες εγκαταλείπονται καθώς από το σημείο αυτό διέρχεται η νέα - ιουστινιάνεια - οχύρωση και συγκεκριμένα το προτείχισμα αυτής. Ο δρόμος και τα σπίτια σταδιακά καλύπτονται με επιχώσεις. Στο 12ο αι. εκτός του τειχισμένου χώρου ανεγείρονται σπίτια, όπως υποδηλώνεται από τμήμα μεσοβυζαντινής οικίας δίπλα στο δρόμο.

5. Αναθηματική στήλη στο θεό Ποσειδώνα

Βρέθηκε το 1955 από τον τότε Έφορο Αρχαιοτήτων Ν. Βερδελή και χρονολογείται στις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. Φέρει αετωματική επίστεψη και στην πρόσθια επιφάνειά της την τρίστιχη επιγραφή *Ποτείδωνι Κραναίωι Πυλαίωι*. Η επιγραφή υποδηλώνει ότι η στήλη ήταν στημένη κοντά σε μία δημόσια κρήνη καθώς και σε πύλη των τειχών της αρχαίας Λάρισας. Η εύρεση σε κοντινή απόσταση στα ανατολικά τμήματος δρόμου ρωμαϊκών χρόνων επιβεβαιώνει το δεύτερο. Η αυθεντική στήλη σήμερα φυλάσσεται στο Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας και στη θέση της έχει τοποθετηθεί αντίγραφο της από μάρμαρο Κοζάνης. Η τοποθέτηση του αντιγράφου έγινε το 2010 από τον Όμιλο Φίλων Θεσσαλικής Ιστορίας σε συνεργασία με τον Δήμο Λαρισαίων.

6. Βασιλική Αγίου Αχιλλίου

Αποκαλύφθηκε το 1978 κατά τις εργασίες διαμόρφωσης της υπαίθριας αγοράς της "Τετάρτης". Βρίσκεται στο υψηλότερο σημείο του λόφου του Φρουρίου, μεταξύ του θεάτρου και του μπεζεστενίου. Ανήκει στον τύπο της τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής με νάρθηκα και εξωνάρθηκα. Μέσα και γύρω από το ναό αποκαλύφθηκαν τάφοι, μεταξύ των οποίων τρεις καμαρωτοί και αρκετοί κιβωτιόσχημοι. Στο ανατολικό άκρο του βορείου κλίτους διατηρείται πολυτελής καμαρωτός τάφος, ο οποίος ταυτίζεται με τον τάφο που αναφέρεται στο βίο του Αγίου Αχιλλίου. Ο άγιος έζησε στα χρόνια της βασιλείας του Μ. Κωνσταντίνου και υπήρξε μητροπολίτης Λάρισας επί τριάντα πέντε έτη. Κατατάσσεται στους θαυματουργούς και μυροβλύτες αγίους, στον τάφο του οποίου συνέρρεε πλήθος προσκυνητών. Η ανέγερση της βασιλικής χρονολογείται στα μέσα του 6^{ου} αι. Η ύπαρξή της μαρτυρείται μέχρι και τα μέσα του 14^{ου} αι., ενώ η οριστική κατάρρευσή της συνδυάζεται με την ανέγερση του μπεζεστενίου στα τέλη του 15^{ου} αι.

7. Βαλανείο

Μικρό λουτρό με τρεις ημικυκλικές ασίδες στη δυτική πλευρά και μία στη βόρεια. Περιλαμβάνει χώρους ψυχρού και θερμού λουτρού με την εστία στο νότιο άκρο του κτίσματος. Ο θερμός χώρος ήταν υπόκαυστος με υπερυψωμένο δάπεδο που στηριζόταν σε πεσσίσκους κυλινδρικής διατομής. Κάθε χώρος διέθετε από δύο ημικυκλικούς ατομικούς λουτήρες που εγγράφονται στο εσωτερικό των ασίδων. Τα τοιχώματά τους ήταν στεγανοποιημένα με ισχυρό υδραυλικό κονίαμα. Πρόκειται για λουτρό που διέθετε τους απολύτως απαραίτητους χώρους και εξυπηρετούσε

περιορισμένο αριθμό ατόμων. Το μικρό μέγεθός του και η γειτνίασή του με τη βασιλική του Αγίου Αχιλλίου καθιστούν πιθανό το ενδεχόμενο να πρόκειται για εκκλησιαστικό λουτρό που εντάσσεται στο συγκρότημα της βασιλικής. Χρονολογείται στον 6^ο αι. μ.Χ.

8. Βυζαντινός ναός

Μονόχωρος ναός με περίστω, κτισμένος στα ερείπια παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Στην κατασκευή του χρησιμοποιήθηκε άφθονο αρχαίο υλικό. Η αρχιτεκτονική του μορφή προήλθε από την προσθήκη περιμετρικής στοάς (περιστώου) σε έναν αρχικά μονόχωρο ναΐσκο. Η χρήση του ναού ήταν κοιμητηριακή. Εκτεταμένο νεκροταφείο από κιβωτιόσχημους και κεραμοσκεπείς καλυβίτες τάφους αποκαλύφθηκε μέσα και γύρω από το ναό. Στη δυτική πλευρά του περιστώου ήταν ενσωματωμένα δύο καμαρωτά οστεοφυλάκια, από τα οποία διατηρείται σήμερα μόνο το νότιο. Ο αρχικός ναΐσκος χρονολογείται στον 10^ο αι., ενώ η προσθήκη του περιστώου στον 12^ο αι., ώστε να εξυπηρετήσει τις ανάγκες του κοιμητηρίου.

9. Μπεζεστένι

Το μπεζεστένι είναι ορθογώνιο κτίριο με τρία τοξωτά μνημειακά πρόπυλα στη νότια, ανατολική και δυτική πλευρά. Η χαμηλή θύρα της βόρειας πλευράς οδηγούσε σε μικρό καμαροσκεπή χώρο, πιθανότατα θησαυροφυλάκιο. Στεγαζόταν από έξι μολυβδοσκεπάστους θόλους που στηρίζονταν σε δύο ογκώδεις πεσσούς. Σε ανοικτή στοά, περιμετρικά του κτιρίου και ανάμεσα στα πρόπυλα παρατάσσονταν δέκα εννέα καμαροσκεπή εμπορικά καταστήματα. Η ανέγερσή του χρονολογείται στα τέλη του 15^{ου} αι. Λειτούργησε ως κλειστή αγορά υφασμάτων (bez) και πολύτιμων εμπορευμάτων. Για τρεις αιώνες αποτελούσε τον πυρήνα της οικονομικής δραστηριότητας της πόλης. Γύρω του οργανώθηκε το εμπορικό κέντρο με το τσαρσί και το "τρανό παζάρι". Το 1799 καταστράφηκε από πυρκαγιά, ενώ κατά τον 19^ο αι. μετατράπηκε σε πυριτιδαποθήκη.